

DĚJINY PEDAGOGIKY

Časopis „Tvorba“ z let 1925 — 1938

jako cenný materiálový zdroj k dějinám české pedagogiky

Dr. JAROSLAVA NĚMEČKOVÁ, CSc.

Filosofická fakulta UP, Olomouc

Časopis »Tvorba« začal vycházet dne 15. října 1925 nejprve jako »čtrnáctideník pro kritiku a umění«, od 3. ročníku jako »týdeník pro literaturu, politiku a umění«. Na podzim 1928, když byl zastaven ústřední komunistický tisk, dal majitel a vydavatel »Tvorby« F. X. Šalda tento časopis k dispozici komunistické straně. Stalo se tak na žádost J. Fučíka, který byl od roku 1927 členem redakční rady. Další Fučíkova novinářská činnost byla spjata především s tímto časopisem.¹⁾ Byl jeho vedoucím redaktorem od 4. 11. 1928 do 20. 10. 1938 s výjimkou údobí, kdy působil v Sovětském svazu jako korespondent »Rudého práva«. Tehdy ho zastupoval Kurt Konrad (vlastním jménem Kurt Beer), významný komunistický novinář, marxistický teoretik a historik.²⁾ K předním spolupracovníkům »Tvorby« patřili Laco Novomeský, Josef Rybák, Ladislav Štoll, Eduard Urx aj.

»Tvorba« měla významnou úlohu při propagování politiky komunistické strany a jejího vědeckého světového názoru. »Činnost Fučíkovy Tvorby je součástí nástupu strany k rozsáhlé a prohloubené ideologické práci strany v souvislosti s V. sjezdem KSČ, kdy se zvyšuje úsilí strany o uplatnění marxistické dialektické analýzy při hodnocení konkrétní situace. Toto úsilí se odráží na stránkách Tvorby, jež svým syntetizujícím působením v oblasti kultury měla velký vliv při uplatňování kulturně politické linie strany.«³⁾

V oficiálních stranických publikacích, jež hodnotí funkci »Tvorby« za buržoazní republiky jako listu výrazně politického, bojovného, se setkáváme s poměrně podrobným výčtem vědních a uměleckých oborů, jímž tento časopis věnoval velkou pozornost.⁴⁾ Ale není zde zmínky o tom, že v jednotlivých ročnících »Tvorby« patřilo dosti místa také otázkám výchovy a školství. A přece v rozmezí let 1925—1938 v ní bylo otištěno 220 článků a zpráv z Českosloven-

1) Příruční slovník k dějinám KSČ. Svazek I. Praha, NPL 1964. Heslo »Fučík Julius«, s. 205.

2) Tamtéž. Heslo »Konrad Kurt«, s. 371—372.

3) Stuna, Rudolf: *Časopis Tvorba a sovětská filozofická diskuse*. = In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Philosophica-aesthetica I. Praha, SPN 1964, s. 67.

4) *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha, SNPL 1961, s. 295—296. *Příruční slovník k dějinám KSČ*. Svazek II. Praha, NPL 1964. Heslo »Tvorba«, s. 913 až 914.

ska, ze Sovětského svazu i z dalších států, jež dokumentovaly těsnou spojitost pedagogiky s politikou. Obsah mnohých z těchto článků je pozoruhodný, neboť předznamenává naše dnešní pojetí funkce socialistické školy a výchovy. — Výrazně marxistické stranické stanovisko se ovšem tehdy projevovalo v »Učitelských novinách«, ale okruh jejich čtenářů byl úzký. »Tvorba« však vycházela před rokem 1938 v nákladu 12 000 výtisků, mohla tedy informovat i z aspektu pedagogického daleko širší obec čtenářů jak z řad pokrokové inteligence, tak z řad dělnictva. Podnětně vyzývala k boji proti nepokrokovým, nespravedlivým a reakčním jevům v oblasti školství a výchovy. Proto má i v tomto velkou zásluhu.

V této stati, která má být materiálovou studií pouze k dějinám české pedagogiky, si kladu za úkol konkrétně ukázat, že »Tvorba« představuje jeden z dokladů vývoje marxistického myšlení v pedagogice za buržoazní republiky. Rozdělila jsem její články tematicky do těchto skupin: české a slovenské školství, učitelstvo, výchova proletářských dětí, recenze původní české pedagogické literatury. (Vynechávám početnou skupinu článků, jež se týkají středoškolského a vysokoškolského studentstva v Československu.) Pro ilustraci jednotlivých skupin jsem vybrala vždy několik článků, jež jsem považovala za zvláště důležité, obsahově dokumentární.

Pokud jde o autory těchto článků, poznamenávám předem, že jejich pseudonymy a šifry je možno spolehlivě nahradit vlastními jmény pouze tam, kde autoři jsou známými představiteli meziválečné levicové publicistiky.⁵⁾

Školství v Československu, jeho pedagogické otázky, hospodářské zabezpečení, zřetel k jiným národnostem z hlediska jejich rovnoprávnosti i ve školství apod. objasňuje, hodnotí a kritizuje na třicet článků.

Autor J. Nosič vytýkal roku 1931 buržoazním žurnalistům, učitelům a pedagogickým teoretikům jejich tvrzení, že škola je nepolitická. Uvedl příklady, v čem se jeví političnost školy: v besídkách, školních akademiích, v třídních a studentských časopisech, v akcích ČSČK, v zákazu cvičení dětí školou povinných v JPT. Pasivní postoj učitelů a profesorů vysvětlil jejich postavením jako placených nástrojů vládnoucí třídy k výchově »poslušných vojáků buržoazie«.⁶⁾

Tematicky blízký je článek v dalším ročníku, který se zabývá novým učebním předmětem — občanskou naukou a výchovou. Na tehdejších středních školách jí učili profesori podle svého politického přesvědčení, protože neexistovaly učební osnovy tohoto předmětu. Byli ovšem vybírání jen »spolehliví« profesori.⁷⁾

Dérerův návrh školské reformy je námětem dvou článků. V prvním se uvažuje o tom, zda by šlo skutečně o demokratizaci, kdyby místo dosavadního absolutního státního dozoru na školství byla zavedena spolupráce rodičů, učitelstva a státní moci. Vždyť zástupce státu a státem kontrolovaný učitel by představovali dva hlasy proti jednomu hlasu zástupce rodičů.⁸⁾

⁵⁾ Někteří autoři užívali několik pseudonymů a šifer (např. Julius Fučík asi 15, Kurt Konrad asi 8 apod.).

⁶⁾ Nosič, J.: *Škola není nepolitická?* »Tvorba«, 6, 6. 8. 1931, č. 31, s. 496.

⁷⁾ V. S.: *Občanská výchova ve škole.* »Tvorba«, 7, 14. 1. 1932, č. 2, s. 31.

⁸⁾ rb.: *Dérerova školní reforma.* »Tvorba«, 8, 12. 1. 1933, č. 2, s. 29.

Mnohem podrobněji se zabýval návrhem ministra Dérera Josef Haken. Poukázal na to, že Dérerovy osnovy nejsou ničím jiným než vyjádřením potřeb vládnoucích vrstev na poli školském. Srovnával: Před pěti lety povolala buržoazie byrokraticke Černého k organizaci politické správy, aby na podkladě centralizace a byrokratizace upevnila pozici buržoazie a usnadnila tak cestu pozdější fašizaci politické správy. Dérer přizpůsobuje svůj návrh organizace školské správy organizaci správy politické. Vychází ze shodných principů a upravuje cestu fašizaci školství. — Haken pak podrobil kritice návrh na složení zemské školní rady, nerovnoprávnost ve školství po národnostní stránce a otázku náboženských škol (zvláště na Slovensku a na Podkarpatské Rusi).⁹⁾

Poměrem církve a školy na Slovensku se zabýval A. Korynov. Poukázal na fakt, že 95—98 % mládeže musí projít církevními školami, než vstoupí do školy měšťanské, učňovské nebo střední — nebo do nezaměstnanosti. Tyto církevní školy však nemají vliv pouze na děti, ale i na jejich rodiče, na život vesnice a města. Nejde o vliv čistě kulturní, ale i politický a hospodářský.¹⁰⁾

Velmi ostře byly posuzovány v jednom článku (bez autora) české menšinové školy v oblastech s převahou německého obyvatelstva. Vytýkalo se jim, že pronikavě a soustavně otravují české dělníky šovinistickým jedem. Získávání německých dětí z nemajetných rodin do českých škol nadílkami je otevřeně označeno jako korupce. Buržoazně nacionalističtí ředitelé těchto menšinových škol byli obviněni, že si osobují právo nejen nad dětmi ve škole, ale že mocensky rozhodují také o životních osudech českých i německých proletářů.¹¹⁾

Tři články se týkají komplikovaných otázek školství na Hlučínsku. — Když koncem srpna 1935 bylo zavřeno 12 tříd na německých školách v Opavě, aby je nemohly navštěvovat děti z Hlučínska, žádali komunisté, aby tam byly zřízeny německé školy, na nichž by působili učitelé protifašistického smýšlení.¹²⁾ Autor článku se mylně domníval, že do Opavy dojížděly výhradně německé děti, a dále, že německého soukromého vyučování na Hlučínsku se účastnily také pouze německé děti, že tedy je třeba otevřít pro ně německé školy.

Když se koncem října téhož roku projevila protistátní iredecenta na Hlučínsku velmi vážnou formou, měly tyto události opět ohlas v Tvorbě. Druhý článek¹³⁾ poukazyval na to, že přes zákaz se učí německy soukromě jako dříve, a že napjatý stav, který tím vzniká, je neudržitelný. Opět byl vysloven návrh: zřídit veřejné německé školy. Ale v názoru na to, kdo je vinen neklidem na Hlučínsku, se projevila změna ve srovnání s prvním článkem: ne pouze československá vláda a její úřady, ale také národnostně a politicky málo uvědomělí obyvatelé Hlučínska, ovlivnění henleinovci.

Zcela protikladný názor vyslovil K. Kavan, bývalý stoupenec lašské teorie básníka Ondry Lysohorského (vlastním jménem dr. Ervín Goj), ve třetím článku.¹⁴⁾ Tvrdil, že obyvatelé Hlučínska jsou Laši, a že tedy by se mělo učit na školách jejich mateřským jazykem. Ale tento projev separatismu byl nereálný,

⁹⁾ Haken, J.: *Dérerovy reformy*. »Tvorba«, 8, 1. 3. 1933, č. 9, s. 143.

¹⁰⁾ Korynov, A.: *Církev a škola na Slovensku*. »Tvorba«, 11, 24. 4. 1936, č. 17, s. 259—280.

¹¹⁾ Menšinová škola. »Tvorba«, 7, 27. 10. 1932, č. 43, s. 685.

¹²⁾ -as: *Školský boj na Hlučínsku*. »Tvorba«, 10, 19. 9. 1935, č. 38, s. 617.

¹³⁾ -as: *Hlučinský neklid*. »Tvorba«, 10, 31. 10. 1935, č. 14, s. 712—713.

¹⁴⁾ Kavan, K.: *Jaké školy na Hlučínsku?* »Tvorba«, 11, 6. 3. 1936, č. 10, s. 149.

protože se nikdy v dějinách českého školství nestalo nářečí vyučovacím jazykem.

Hlubší pohled na vlastní výchovnou práci školy se projevil v článku Josefa Hakena.¹⁵⁾ Východiskem pro její analýzu se stala dvě konkrétní fakta, o nichž psaly tehdejší noviny: sebevražda patnáctiletého žáka měšťanské školy pro špatnou známku z mravů a údaj, že na prostějovském gymnasiu propadlo ve II. třídě 25 žáků ze 40, čili 62,5 %. Haken poukazyval na to, že se duch soudobé školy přičí čím dál tím více zásadám moderní pedagogiky, psychologie a zdravotvědy. Žádal obrazně rákosku na systém a na školskou byrokraci, která jej buduje a udržuje. Zdůraznil, že boj proti tzv. kulturní reakci nelze odloučit od boje proti kapitalismu. Haken obvinil učitele, že většina jich dává pětky a špatné známky z mravů, ale nezkoumá příčiny. Poukázal na to, že prospěch mnoha dětí je ohrožován podvýživou, nedostatečným bytem, výtěžnou prací, nervovou vyčerpaností. Vyzval dělníky, aby si všimli poměrů ve škole a aby společně s levými učiteli bojovali proti systému třídní školy.

Z několika článků, které se zabývají podílem investic na kulturu ze státního rozpočtu, vyniká článek Václava Sinkule, obsahující několik poznámek k návrhům úsporné parlamentní komise ve školském oboru.¹⁶⁾ Tato komise, schválená v prosinci 1932, navrhla nejprve úsporná opatření velkého rozsahu, která se týkala téměř všech vysokých škol. Další úsporné návrhy doporučovaly omezení státních konservatoří, zrušení Svobodné školy politických nauk v Praze, snížení počtu učitelských ústavů, zrušení pedagogických akademií, zvýšení povinného počtu hodin úvazku pro všechny profesory a učitele, zvýšení školného o 50 %, přiměřené zvýšení školného na vysokých školách, omezení liberální praxe při osvobozování od školného. Sinkule napsal, že by bylo bezúčelné polemizovat s těmito návrhy z hlediska kulturního a sociálního. Zdůraznil, že »úsporné návrhy mají též charakter politický. Vždyť na školství a kulturu vůbec se šetří nejen proto, že tam to upadající buržoasii nejméně bolí, ale i proto, že šíření vzdělání je pro vládnoucí třídu nebezpečné. Je možné dát pániům jen jednu radu. Buďte důslední! Zrušte všechny vysoké školy a to, co ponecháte, dejte pod dozor vojáků a páterů. Není pro vás jiné východisko. Skončíte tak, jak skončily všechny umírající společnosti, které takovýmto způsobem si počínaly.«¹⁷⁾

Není bez zajímavosti povšimnout si v této souvislosti dalšího článku z roku 1937, v němž Jan Kazimour¹⁸⁾ konstatoval: V roce 1936 prodělala průmyslová a finanční konjunktura značně vzestupný vývoj. Průmyslová výroba stoupla o 15 %, odběr průmyslových surovin, charakterizující konjunkturu, o 40 %. (Ale kupní síla mezd jen o 7—8 %.) Přesto kulturní rozpočet byl po několikaletém snižování a seškrtávání zvýšen o 7 %. Autor srovnával položky kulturního a školského rozpočtu nejen s předcházejícím rokem, ale také s léty před krizí. Překvapující rozdíly ukázala tato srovnání: Na vnitřní zařízení a vědecké vybavení vysokých škol bylo věnováno v roce 1932 celkem 20,050.000 Kč, v roce 1936 jen 4,000.000 Kč, a na rok 1938 bylo stanoveno 5,550.000 Kč, tedy jen

¹⁵⁾ Haken, Josef: *Rákosku do škol?* »Tvorba«, 8, 4. 5. 1933, č. 18, s. 282.

¹⁶⁾ Sinkule, Václav: *»Demokracie závisí na kulturní vyspělosti národa.«* »Tvorba«, 8, 10. 8. 1933, č. 32, s. 517—518.

¹⁷⁾ Tamtéž, s. 518.

¹⁸⁾ Kazimour, Jan: *Rozpočet kultury a školství.* »Tvorba«, 12, 26. 11. 1937, č. 48, s. 753—754.

čtvrtina částky z roku nejhlubší krize. Sociální péče o vysokoškolské studentstvo nedosáhla v roce 1938 výše z roku 1931. Lidová výchova byla dotována na rok 1938 položkou 4,662.300 Kč, což je o 100 % více než v roce 1937. Ale přesto šlo o položku nepatrnou, neboť na jednoho obyvatele ČSR z ní připadlo 40 haléřů ročně.

Rozptýleně v různých ročnících se objevují články týkající se československého učitelstva, především jeho společenského postavení. Autory těchto příspěvků jsou většinou učitelé.

Zajímavý retrospektivní pohled na vývoj situace učitelstva v prvním desetiletí Československé republiky napsal učitel pod značkou -b. Upozornil, co se zlepšilo v hospodářském a právním postavení učitelů po převratě: Učitelé byli zrovnoprávněni se státními úředníky, byl zrušen celibát učitelek, byl zaveden demokratický obsazovací zákon apod. Ale výhody dosažené v prvních letech republiky byly postupně zase rušeny: učitelé národních škol přestali vlastně být rovnoprávními s ostatními státními zaměstnanci, mladým učitelům se vůbec nezapočítává vojenská prezenční služba, byla provedena restrikce, prakticky bylo zrušeno obsazování učitelských míst podle služebního stáří, podle učitelské pragmatiky jsou učitelé podřízeni státní byrokracii, zvláště okresním hejtmanům. Autor vysvětlil, že pokrokové zákony a nařízení z prvních let republiky byly dílem revoluční doby; nevznikly zásluhou sociálních demokratů (resp. osobními zásluhami ministra školství G. Habrmana), jak se mnozí učitelé (i část inteligence a dělnictva) mylně domnívají. Reakčním vývojem ve školství a v postavení učitelstva jsou vinní přímí zástupcové buržoazie i sociální demokraté a národní socialisté. V závěru autor naznačuje novou politickou orientaci všem učitelům, kteří jsou nespokojeni s vývojem událostí: »Chtějí-li přispět k nápravě, musí si 1. uvědomiti skutečné příčiny a vývoj k dnešnímu stavu, 2. pochopiti, že zápas o novou volnou školu bude vybojován jen v těsném sepětí jeho s bojem revolučního proletariátu za nový řád. K tomu ovšem nejvíce potřebují, aby se už jednou po tolika zkušenostech zbavili ilusí a omylů o maloduchém vlastenectví, pochopili úlohu státu v historickém boji tříd.«¹⁹⁾

Ve stejném tónu, ale konkrétně a adresně, psal o reakční úloze sociálních demokratů ve školství jiný autor »z řad učitelských«. Zdůraznil, že buržoazie ponechává dlouhá léta ministerstvo školství a národní osvěty straně sociálně demokratické. První ministr Habrman získal sice mezi učitelstvem pověst »zakladatele pokrokové české školy«, ale jde o neodůvodněnou poctu, protože Habrman zdaleka nevyužil velkých možností, jež mu skýtala poválečná vlna revoluce a organizování ministerstva školství. Za ministra Bechyně bylo učitelstvo materiálně těžce poškozeno. Posléze ministr Dérer fašizuje československou školu a persekvuje levě orientované učitelstvo. Představitel Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách, zemský školní inspektor a sociálně demokratický poslanec Vojta Beneš hlasoval v parlamentě vždy proti základním požadavkům školy a učitelstva. — Problematiku poměrně rozsáhlého článku shrnul autor takto:

»Ve skutečnosti sociálnědemokratická politika od Habrmana přes Bechyně až k Dérerovi o ničem jiné nesevďčí než o bankrotu sociální demokracie i na

¹⁹⁾ -b, učitel: *O učitelích a učitelstvu*. »Tvorba«, 4, 9. 2. 1929; č. 5, s. 69.

tomto poli. Ale dnes už učitelstvo se oklamati nedá! Krutě vystřízlivělo! „Socialisté“ mu odhlasovali zákon č. 77, „socialisté“ škrtají v rozpočtech, „socialisté“ je připravují na snížení hubených platů, „socialisté“ mu chystají hanebný řád školní a vyučovací. Oni nechávají vládnouti byrokracií, za jejich ministrování jsou o učitelstvu podávány četnictvem relace, učitelé jsou šikanováni inspektory, školy v chudých krajích se ruší, počet žáků ve třídách se zvyšuje. Utlačována zůstává škola lidová a protěžuje se škola střední, przní se idea vysokoškolského vzdělání učitelstvími akademii, zavádí se numerus clausus, všude se rozvířily protekce a úplatkářství, školství církevní dále kvete, to všechno několik reformních flastrů nemůže zakrýti. Učitelstvo si nedá namluviti, že krise hospodářská je krisí mravní, takový názor je hoděn křesťanských mladíků nebo poslanců sociálnědemokratických...«²⁰⁾

Na stránkách »Tvorby« našli zastání učitelé persekvovaní z ideově politických důvodů. Jsou uvedeny konkrétní příklady persekuce levých učitelů.²¹⁾ Skupina levých intelektuálů protestovala otevřeným dopisem ministru školství a národní osvěty proti neodůvodněnému pronásledování řídicího učitele Františka Lonského z Rohatce, v okrese roudnickém.²²⁾

V »Tvorbě« jsou však komentovány i pozitivní jevy v hnutí učitelstva. Tak např. v roce 1930 navštívila delegace československých pedagogů všesvazovou pedagogickou výstavu v Leningradě. Jeden z jejích členů, Karel Hanuš, napsal do »Tvorby« o výstavě reportáž (pod značkou Gan).²³⁾ Jiným výrazným příkladem je odborná zpráva o průběhu celostátního sjezdu pokrokového učitelstva, který se konal roku 1936 o velikonočních svátcích v Brně. Zpravodaj A. F. Fürst nastínil a zhodnotil obsah hlavních referátů, jež přednesli prof. Zdeněk Nejedlý, prof. J. L. Fischer, dr. Jan Uher, prof. Josef Tvrdý, J. V. Pleva aj.²⁴⁾

Dosud existuje o československém učitelstvu za buržoazní republiky jediná knižní monografická práce, známá publikace Ladislava Koubka.²⁵⁾ Autor se při jejím zpracování opíral o několik soudobých pedagogických časopisů včetně »Učitelských novin« a o denní tisk, ale článků v »Tvorbě« bohužel nevyužil.

Listujeme-li ročníky »Tvorby« a zaměřujeme-li pozornost na články věnované učitelstvu, najdeme i několik příspěvků, jež připomínají životní osudy a hodnotí vědeckou práci našich předních vysokoškolských učitelů.

Když se v létě roku 1933 dožil 75 let profesor František Krejčí, napsal o něm jubilejní zprávu Ladislav Štoll.²⁶⁾ Označil ho za nejvýznačnějšího filozofa progresivní epochy ve vývoji české společnosti kapitalistického období, za nejdůležitějšího a nejsystematičtějšího českého učitele pozitivismu. Štoll charakterizoval zásadní rozdíl mezi pozitivismem a dialektickým materialismem. Pak osvětlil tzv. zákon psychofyzického paralelismu, jenž tvoří gnoseologický

²⁰⁾ *Bankrot socialistů ve školství.* »Tvorba«, 6, 1. 10. 1931, č. 39, s. 614.

²¹⁾ Učitel n-t: *Persekuce učitelů.* »Tvorba«, 6, 29. 10. 1931, č. 43, s. 682—683.

²²⁾ *K persekuci legionáře — starosty a učitele F. Lonského.* »Tvorba«, 6, 5. 11. 1931, č. 44, s. 701.

²³⁾ Gan: *Všesvazová pedagogická výstava v Leningradě.* »Tvorba«, 5, 9. 10. 1930, č. 40, s. 630—631.

²⁴⁾ Fürst, A. F.: *Referát o celostátním sjezdu pokrokového učitelstva v Brně.* »Tvorba«, 11, 17. 4. 1936, č. 16, s. 255—256.

²⁵⁾ Koubek, Ladislav: *Naše cesta. Historie zápasů o nového učitele.* Praha, vydalo ROH — Svaz zaměstnanců školství a osvěty 1950. 146 s.

²⁶⁾ Štoll, Ladislav: *75 let profesora F. Krejčího.* »Tvorba«, 8, 21. 9. 1933, č. 38, s. 594 až 595.

základ psychologické školy, k níž patřil také Fr. Krejčí. Dále poukázal Štoll na to, jaké praktické důsledky vyvodil Fr. Krejčí ze svého pozitivistického učení pro své politické přesvědčení. Jako myslitel české buržoazie z dob její »lepší« minulosti odmítal sice Marxovo revoluční učení i bolševickou revoluci. Ale jako zastánce pokrokových ideálů nastupující buržoazie dostal se Fr. Krejčí ve stáří do konfliktu se svou vlastní třídou, jež přešla na pozice nebezpečné reakce. Štoll zdůraznil, že Fr. Krejčí důsledně plnil příkaz své »pozitivní etiky« a postavil se kategoricky »na stranu potlačených«. Své stanovisko otevřeně projevoval v činnosti ve »Volné myšlence« i v posláních senátora strany národních socialistů. Štoll dospěl ve své analytické úvaze k závěru, že právě jeho lidské vlastnosti přivádějí Fr. Krejčího v určitých akcích na stranu komunistů jako spojence.

Na jaře roku 1934 profesor Fr. Krejčí zemřel. Tehdy napsal nekrolog do »Tvorby« Závíš Kalandra.²⁷⁾ Znovu zvážil život a dílo, progresivní i neprogresivní rysy zesnulého filosofa a psychologa. Konstatoval, že »profesor Krejčí nepatří české buržoazii v jejím hanebném dnešku, třeba si ho — zapomínaného na konci života — chtěla přivlastnit ve chvíli jeho smrti. Nepatří-li cele ani proletariátu, pak dovede proletariát sám nejlépe zhodnotit životní cestu upřímného socialisty, která sice nepřekročila čáru třídního rozhraní, která jej však přece zavedla na velmi čestné místo, až tam, kde profesor Krejčí stál proti fašisačnické reakci bok po boku bojujících proletářů.«²⁸⁾

Tato Kalandrova vzpomínka na zesnulého prof. Krejčího se obsahem do značné míry shoduje s nekrologem Zdeňka Nejedlého v »Učitelstevských novinách.«²⁹⁾ Prof. Nejedlý zdůraznil, že Fr. Krejčí byl jediný opravdový náš filosof nové doby. Vyzvedl vědeckost jeho filosofie, charakterovou důslednost, pokrokovost a nebojácnost v sociálních zápasech, jeho lidsky krásný zjev.

Šedesátých narozenin profesora Otokara Chlupa vzpomněl v roce 1935 Oldřich Blažek.³⁰⁾ Je pozoruhodné, jak již tehdy hodnotil dílo našeho předního představitele pedagogické vědy. Zdůraznil, že Chlup vlastní cestou — cestou vážného studia ve svém oboru — dospěl k výsledkům, jež jsou velmi blízké závěrům, k nimž dospívá pokroková věda vůbec, totiž k zákonům dialektiky. Ocenil Chlupovu snahu o vytvoření metodologie pedagogického výzkumu, jeho dialektické pojetí pedagogiky, podmíněné sociálně a třídně zvláště v oblasti výchovného cíle. Z publikovaných prací O. Chlupa uvedl O. Blažek dvě knihy, »Vývoj pedagogických idejí v novém věku« a »Pedagogiku«.

Sledujme nyní tematickou skupinu článků, jež se týkají výchovy proletářských dětí v buržoazní Československé republice.

Je známo, že komunisté tehdy — obdobně jako pokrokoví představitelé dělnického hnutí již koncem 19. století³¹⁾ — usměrňovali rodinnou výchovu a or-

²⁷⁾ Kalandra, Závíš: *Za profesorem Františkem Krejčím*. »Tvorba«, 9, 31. 5. 1934, č. 3, s. 34—35.

²⁸⁾ Tamtéž, s. 35.

²⁹⁾ Nejedlý, Zdeněk: *František Krejčí*. »Učitelstevské noviny«, 48, 10. 6. 1934, č. 11, s. 161—163.

³⁰⁾ O. B.: *Šedesát let profesora O. Chlupa*. »Tvorba«, 10, 5. 9. 1935, č. 36, s. 287.

³¹⁾ Cach, Josef: *Otázky výchovy a vzdělání v počátcích českého dělnického hnutí*. Praha, SPN 1958. 303 s.

ganizovali vlastní mimoškolní výchovu, aby tak čelili oficiálnímu ideově výchovnému působení školy. Nevystupovali proti škole vůbec, neboť oceňovali pozitivní význam vzdělání. Vystupovali proti škole jako buržoazně výchovnému zařízení a snažili se oslabit její třídně a světonázorově nepřátelský, negativní vliv na proletářské děti v tom smyslu, aby výchovný cíl byl v souladu s historickým posláním dělnické třídy a její revoluční strany. Rámcový přehled této politickovýchovné práce, jejích organizačních forem i obsahu podává František Budský ve své důležité studii,³²⁾ konkrétní příklady přináší některé knižní monografie o učitelích-komunistech.³³⁾ Avšak obraz výchovné práce s proletářskými dětmi zdaleka ještě není úplný. Proto také příslušné články v »Tvorbě« tvoří další nový doplňující materiál.

Levicoví pokrokoví výchovní pracovníci si uvědomovali, že je třeba výchovně působit na děti v době mimo vyučování v takovém prostředí a takovými metodami, aby děti získaly jak po stránce ideově výchovné, tak po stránce zdravotní. Proto pražské Kuratorium pro péči o proletářské dítě zřizovalo pro dělnické děti z různých průmyslových oblastí letní tábory.

Pozoruhodnou historií má tábor otevřený roku 1930 v tichém údolí Lužnice v Sezimově Ústí.³⁴⁾ Byl pod stálým dohledem četníků, kteří se také denně účastnili večerního tábora. (Dokladem je fotografie reprodukováná v »Tvorbě«.)³⁵⁾ Ale kromě tohoto přímého úředního dohledu na výchovný postup v táboře snažili se četníci opatřit si potají informace o způsobu táborového života. Např. v noci z 2. na 3. srpna 1931 vnikli četníci dvakrát s elektrickými svítilnami do klubovny, kde si prohlíželi nástěnné noviny a vyhlášky určené dětem. Na podkladě jejich hlášení byl vedoucí tábora předvolán na okresní úřad v Táboře, kde byl podroben výslechu. Další provoz tábora byl zakázán. Prvním důvodem byly »básně a písně s tendencí třídní, protikapitalistickou, v nichž jsou vetyčovány rozdíly třídní, vyslovována jest víra v odstranění kapitalistického řádu, opěvovány jsou výsledky pětiletky a vůbec SSSR a jeho zřízení, tudíž básně a písně rázu politického a podvrtného«. A další důvody: »Dítka jsou účelně cvičeny v tendenčních hrách a tělesných cvicích, jsou nabádány ke vstupu do komunistických organizací a vybízeny k ignorování protivnických organizací.«³⁶⁾

Levicoví představitelé české kultury reagovali na tento postup četnictva a okresního úřadu, příznačný pro glorifikovanou »demokratickou svobodu«, bezprostředně tím, že otiskli »Otevřený list ministru školství dru Dérerovi a ministru sociální péče dru Czechovi« v časopise »Tvorba«.³⁷⁾ Protest obsahuje kromě úvodu sedm bodů, formulovaných stručně a jasně jako dotazy ministrům-socialistům. Zvláště důležitý je bod šestý: »Výměr okresního úřadu v Táboře opírá se m. j. také o min. nař. ze dne 19. ledna 1853 ř. z. zák. č. 10. Schvalujete, aby podle takovýchto výnosů úctyhodného stáří byla fašistickým

³²⁾ Budský, František: *Historie dětského pokrokového hnutí*. Druhé opravené vydání. Praha, Mladá fronta 1961. 196 s.

³³⁾ Např.: Horníková, Anna: *Rudí průkopníci*. Druhé doplněné vydání. Praha, Mladá fronta 1959. 149 s.

Opatřil, Stanislav: *Z bojů učitele Oldřicha Blažka*. Vydal ONV v Blansku 1965. 157 s.

³⁴⁾ *Stanové město nad Lužnicí*. »Tvorba«, 5, 14. 8. 1930, č. 32, s. 607.

³⁵⁾ *Četníci v dětském táboře*. »Tvorba«, 6, 6. 8. 1931, č. 31, s. 491.

³⁶⁾ *O třídní výchovu*. »Tvorba«, 6, 13. 8. 1931, č. 32, s. 498—499.

³⁷⁾ »Tvorba«, 6, 20. 8. 1931, č. 33, s. 523.

způsobem znemožňována činnost spolků a organizací dělnických a byly povolány jen organizace kapitalistické?« Otevřený dopis je datován v Praze 7. srpna 1931. Podepsali jej prof. dr. Zdeněk Nejedlý, Ivan Olbracht, V. Vančura, doc. dr. Hugo Hecht, Helena Malířová, Jul. Fučík, dr. Vlado Clementis, Josef Stanislav, Laco Novomeský, Závaš Kalandra, Fr. Halas, Fr. Bídlo, dr. Ivan Sekanina, dr. Pavel Feygl.

K otázce třídní výchovy se pak vyjádřili v »Tvorbě« i další přispěvatelé.

Dělnický dopisovatel Karel Šíp napsal slova ostré kritiky: »Z toho, co se v naší svobodné, osvícené a demokratické republice děje, je vidno, že svoboda v naší republice platí pro vrchních deset tisíc i se socialistickými ministry a poslanci v čele. Pro nás dole je svoboda v podobě Radotína, Duchcova, Košut, Chustu, Ústí Sezimova atd. Jsem politicky a odborově organizován ve straně sociálně demokratické. Ještě 27. října 1929 odevzdal jsem hlasovací lístek pro sociálně demokratickou stranu, přes to, že jsem nesouhlasil se vším, co její zástupci ve vládě a v parlamentě dělají, ale příště sociálnědemokratické vůdce voliti nebudu, protože mezi měšťáky a zpanštlými socialisty není zásadního rozdílu.«³⁸⁾ V dalších řádcích pak vyjádřil autor-dělník radost z toho, že se našla inteligence, která se postavila otevřeným dopisem neohroženě za věc dělníků a tím je posílila. — Další myšlenky Karla Šípa byly zřejmě pro cenzuru nepřijatelné, jak to naznačuje bílé místo s označením »Zabaveno«.

Jiný autor, Lubomír Linhart, zdůraznil, že hlavní příčinou, proč byl persekvován letní tábor proletářských dětí v Sezimově Ústí, je socialisticky třídní výchova, posilování a upevňování třídní uvědomělosti dětí.³⁹⁾

Tento komentář v »Tvorbě« k událostem kolem uvedeného letního tábora je natolik výstižný, že nemusí být dnes rozváděn. Zastavme se však ještě u faktu, že kontrolu náplně výchovné práce v táboře tu vykonávali četníci. Je z toho patrné, jak správní úřady přikládaly vlivu mimoškolní výchovy proletářských dětí značný politický význam a snažily se jej potlačit metodami administrativně politické moci. Že právě četníci řešili v té době konflikty mezi představiteli státní správy a organizátory mimoškolních akcí pro proletářské děti, je možno doložit dokumenty z jednání v poslanecké sněmovně Národního shromáždění.

Dne 30. září 1930 předložili komunističtí poslanci A. Hodinová, K. Procházka a soudruzi ministru vnitra a ministru školství a národní osvěty interpelace o tom, »jak četníci v Kublově konfiskovali draky«.⁴⁰⁾ Uvedli v ní, že na neděli 21. září t. r. připravil dozorčí výbor konzumního družstva »Včela« v Kublově u Berouna dětem svých členů rozdělení dárků; najal k tomu účelu louku, kde po nadílce měly děti pouštět papírové draky. Ale den před tím zakázali služebnický horliví učitelé kublovské školy, manželé Čermákoví, dětem účast na závodech draků a požádali četnickou stanici, aby zakročila. Opravdu, v neděli odpoledne, když se děti shromáždily v doprovodu svých rodičů na louce a vypustily první papírové draky, přihnali se tři četníci a vyháněli všechny účastníky z louky nejen slovními výzvami, ale kolbami karabin. Komunističtí poslanci se ptali ministra vnitra a ministra školství a národní osvěty, zda poučí

³⁸⁾ Šíp, Karel: *O třídní výchovu*. »Tvorba«, 6, 27. 8. 1931, č. 34, s. 539—540.

³⁹⁾ Linhart, Lubomír: *O třídní výchovu*. »Tvorba«, 6, 29. 10. 1931, č. 43, s. 680—682.

⁴⁰⁾ Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé. III. volební období. 3. zasedání. Svazek V. Praha 1931. Tisk 675/XI, s. 9—10.

a potrestají četnického strážmistra i oba učitele za zneužití jejich úřední moci proti proletářským rodičům a dětem.

Uvedení ministři, dr. Slávik a dr. Dérer, odpověděli dne 14. února 1931: »Podle zjištěných známek šlo o agitační a demonstrační projev pro stranu komunistickou v rámci dětské slavnosti... Vykonaným šetřením nebylo zjištěno, že by postup četnictva byl neodůvodněný, nebo že se četnictvo neřídilo podle platných předpisů. Není zde proto důvodů k žádnému opatření.«⁴¹⁾ O »iniciativním« jednání kublovských učitelů se vyslovil ministr školství tak, že »tento zákaz lze vysvětliti také odůvodněnou obavou, že slavností bude zneužito k stranickým projevům v rozporu s platnými předpisy školskými«. Tím byl případ ukončen. Zůstává ilustrativním dokladem záměrné jednostranné horlivosti představitelů státní správy, dokladem buržoazní diskriminace proletářských dětí a omezování možností výchovné práce s nimi.

Za hospodářské krize se zabýval časopis »Tvorba« situací proletářských dětí v řadě článků. Např. Josef Baržovský uvedl několik konkrétních případů, kdy sociálně slabí rodiče se nemožou o děti starat. Připomněl, že před dvěma lety byla pražskými samosprávnými úřady za pomoci učitelů vypracována statistika dětí, které jdou ráno do školy, aniž snídaly. Bylo zjištěno 1100 takových dětí. Autor se ptal, jaké výsledky by se objevily nyní, v roce 1931, kdy v Praze značně vzrostla nezaměstnanost. Z toho důvodu vzrůstá výtěžná práce dětí, o níž se od roku 1920 statistika nevydala. Dále se autor zabýval některými příčinami úpadku školní výchovy (hlad dětí, jejich špatné ošacení, nemožnost domácí přípravy v nevyhovujícím ubytování, nedostatek školních budov, prosazování fašizující a militaristické výchovy). Pro záchranu proletářských dětí zdůraznil nutný boj za tyto požadavky: stravování a ošacení dětí, zřízení dětských domovů, zajištění řádných bytů, právo na třídní výchovu.⁴²⁾

Doklady o tom, že tělesný a duševní vývoj dělnických dětí byl skutečně ohrožen, přinesly další články. V jednom z nich (autor není uveden) je otisknuta poznámka, že požadavky na zlepšení neudržitelného sociálního a zdravotního stavu proletářských dětí byly předány sněmovně a jako úhrada bylo navrženo 332 miliónů Kč, které každoročně stát vydává na církve.⁴³⁾

Nelze přehlédnout výtku, kterou tehdy vznesl Karel Libeňský na adresu těch učitelů, kteří byli politicky a sociálně neutrální: »Nezměrné je utrpení dětí v době smrtelné krize kapitalismu. Co dětí umírá podvýživou, tuberkulosou, kolik jich zůstává fyzickými i duševními mrzáky jen proto, že jejich rodiče žijí v hrozné bídě. Přes to se o těchto malých trpitelích málo píše. Učitelé jsou asi na bídu dětí příliš zvyklí. Jen tak je možno vysvětlit, že v jejich odborných časopisech se poměrně málo těmito otázkami zabývají, ačkoliv s jejich povoláním a prací velmi úzce souvisí.«⁴⁴⁾

Ale pohled na učitele jako uskutečňovatele výchovně vzdělávacího cíle školy za první republiky nebyl v »Tvorbě« paušálně nediferencovaně jednostranný. Autoři některých článků vyzvedli ty učitele, kteří měli účastný vztah k proletářským dětem. Dokladem je např. recenze pedagogického deníku Karla Žit-

41) Tamtéž. 4. zasedání. Svazek VII. Praha 1931. Tisk 1010/VII, s. 4—5.

42) Baržovský, Josef: *Děti — budoucnost národa*. »Tvorba«, 6, 29. 10. 1931, č. 43, s. 678—679.

43) *O proletářské dítě*. »Tvorba«, 7, 20. 10. 1932, č. 42, s. 671—672.

44) Libeňský, Karel: *Dětská bída a letní proletářský tábor*. »Tvorba«, 7, 22. 12. 1932, č. 51, s. 807.

ného »Loď se solí«,⁴⁵⁾ v němž je zachycen první školní rok tohoto učitele v »Pokusné pracovní škole« v Praze-Holešovicích.⁴⁶⁾ Recenzent, dělnický dopisovatel, vyzvedl největší klady této školy: poznávání dětských charakterů, působení na jejich rozvoj, smysl kolektivní práce. Upozornil i na mnohé obtíže, jež pedagogický pokus ztěžovaly: nepochopení úřadů a některých učitelů, rozdílné společenské postavení rodičů žáků, nedostatek vnitřního zařízení školy aj. Doporučil tuto knihu rodičům a přátelům proletářských dětí (s poznámkou, že s některými vývody Karla Žitného nemůžeme souhlasit).

Mimo tuto zmíněnou recenzi byly v »Tvorbě« otištěny tři závažné recenze původní české pedagogické literatury.

Nad knihou Josefa Úlehly »Zkoumání o výchově člověka, o útvech společenských a jejich spojitosti zákonné i vývojové«, vydané nakladatelstvím »Dědictví Komenského«, se zamyslel Josef Haken.⁴⁷⁾ Podotkl, že se nebude podrobně obírat spornými otázkami sociální historie, protože je pro něho tentokrát důležitý politický a politickovýchovný smysl knihy. — Úlehla rozdělil lidstvo na dva tábory, na kmeny pokojné a zbojné. Do první skupiny zařadil Slovany, do druhé Němce a Maďary. Haken zdůraznil, že Úlehla nevidí dravost a expanzivnost v německém kapitalismu a v maďarské velkostatkářské šlechtě, neboť třídní rozvrstvení je mu cizí. Nezná boj německého proletariátu proti vlastní buržoazii, nezná maďarského vykořisťovaného rolníka. Také Židy zařadil Úlehla do zbojných národů a tvrdil, že pracující Židé nejsou. Haken správně připomněl, že kromě židovské buržoazie žije též židovský proletariát průmyslový i zemědělský, např. v Polsku, v Rumunsku, na Podkarpatské Rusi. Ve výrocích o Rusku, o SSSR, o socialismu a bolševismu psal Úlehla neinformovaně a zaslepeně. Haken posoudil a odsoudil tuto knihu takto:

»Úlehlova práce je nevědecká i ve smyslu buržoasní vědy, plná rozporů a kompilací i svými politickými hledisky: nacionálním šovinismem českým a slovenským, stupidním antisemitismem, absolutním odporem k třídnímu hnutí proletářskému, nepřátelstvím k sovětům, obhajobou kapitalistického řádu — je čítankou fašismu.

Je tím nebezpečnější, že jejím autorem je populární ředitel Úlehla, učitelský vědátor a vůdce; že má masku vážné vědecké práce; že jí vydalo vědecké nakladatelství učitelské; že má být učitelskou čítankou.

Jen proto jsme této zmatenině a plácanici věnovali pozornost.⁴⁸⁾

Tato recenze vyžaduje doplňující komentář.

Josef Haken uvedl souhrnný název publikací Josefa Úlehly, jež představují v jeho sebraných spisech o výchově spis první. Celkem do něho patří deset tzv. knih. Haken napsal v úvodu recenze: »... nemůžeme pomlčet i o poslední jeho knize...« Podle obsahu recenze je však zřejmé, že Haken analyzoval a kritizoval pouze knihu sedmou, nazvanou »Revoluce«. (Vyšla v Praze nakladem »Dědictví Komenského« roku 1926 v rozsahu 167 stran.)

Otázkou zůstává, proč vůbec se Haken rozhodl upozornit na tuto knihu a

⁴⁵⁾ Praha, nakladatelství Václav Petr 1931. 175 s.

⁴⁶⁾ Děldop. H. F.: *Literatura. Loď se solí.* »Tvorba«, 7, 24. 3. 1932, č. 12, s. 191.

⁴⁷⁾ Haken, Josef: *Ideologie uslovančeného pouličního fašismu v rouchu české pedagogické vědy.* Nad životním dílem J. Úlehly, duchovního vůdce českého učitelstva. »Tvorba«, 5, 23. 10. 1930, č. 42, s. 669—670.

⁴⁸⁾ Tamtéž, s. 670.

proč až v roce 1930. Je možno se domnívat, že Haken nejprve čekal, jak tuto Úlehlovu publikaci přijmou a zhodnotí pedagogické časopisy. Kupodivu však v žádném z těch časopisů, které měly nesporný význam a pravidelně přinášely informace o nové pedagogické i jiné odborné literatuře, není o sedmé Úlehlově knize ze souboru »Zkoumání o výchově člověka« zmínky. Hakena snad provokovalo toto mlčení o publikaci s tak nebezpečnými, reakčními politickými názory, a proto napsal nekompromisní recenzi sám.

Možná, že se tato Úlehlova kniha dost nerozšířila ani mezi učitelstvem. Lze tak usuzovat z faktu, že autoři J. Kopáč a B. Uher ve svém spisu o socialistickém učitelství citovali jako doklad Úlehlových pochybených výkladů o člověku zbojném a pokojném, jež mají blízko k rasismu, pouze jeho první knihu »Zkoumání o výchově člověka« z roku 1922 (bez uvedení podtitulu »Ustálené čeledi lidské«).⁴⁹⁾

Velmi rozsáhlou recenzi o spisu Václava Příhody »Racionalisace školství« napsal L. Ormis (pseudonym Ladislava Szantó).⁵⁰⁾ (Ačkoliv recenzent neuvedl příslušné bibliografické údaje, je zřejmé podle citovaných stran, že posuzoval III. vydání. Praha, Orbis 1930. 461 s.) Podal stručný obraz procesu ideologického podléhání sociálně demokratických teoretiků vlivu buržoazní ideologie až po stupeň »úplného zburžoasnění jejich vědomí«. Docenta Příhodu označil za předního teoretika sociálfašismu na poli školství, neboť přesvědčil značnou část »pokrokového« učitelstva i sociálně demokratickou stranu, že podle jeho teorie je možno dosáhnout přetvoření společnosti výchovou. Ormis pak uvedl několik konkrétních ukázek ze jmenované knihy a komentoval je. (Např. Dvacetihodinový pracovní týden je v dosahu vývoje za jedinou lidskou generací. Empirie se ukázala nedostatečnou reformátorkou světa. Zásady racionalizace a ekonomizace jsou proveditelné i při práci duševní a školní. Normalizace a standardizace učební látky a zkoušek.) Shrnul svůj úsudek stručně: »... sociálfašistická teorie „racionalisace školství“ nechce učit děti poznávat podstatu skutečnosti. Ba naopak, chce upravit výchovný proces tak, aby byl nejdokonalejším nástrojem zburžoasnění (z fetišisování) vědomí proletářských dětí.«⁵¹⁾

V závěrečné části recenze se Ormis zabýval filosofickými základy, na nichž Příhoda vybudoval svou pedagogickou teorii: filosofickým vlivem T. G. Masaryka na podstatu sociálně demokratické ideologie a Příhodovým »prohloubením« Masarykovy metody poznávání, a zejména vlivem filosofie Johna Deweye (instrumentalismu) na Příhodovo pojetí racionalizace školství. Ormis končí touto myšlenkou: Kdyby historický vývoj lidské společnosti byl pouze věcí logiky, a to logiky odumírající třídy, pak by nic nezachránilo dělnickou třídu před fašistickým zotročením a celé lidstvo před záhubou. Ale historický proces je především logikou věcí, mezi něž patří i marxismus, třídní boj, komunistické strany i samo postavení proletariátu. V tom je záruka, že sociálně-fašistické teorie se setkají s flaskem, že samy přispějí proletariátu, aby se zbavil iluzí.

Ladislav Ormis posuzoval Příhodovu knihu jako marxistický filosof. Patřil ve třicátých letech k Levé frontě, stál spolu s několika dalšími pokrokovými

⁴⁹⁾ Kopáč, Jaroslav—Uher, Bohumil: *Úloha učitele v dnešní škole*. Praha, SPN 1956. 184 s. — O působení Josefa Úlehly mezi učitelstvem viz s. 12 a 13.

⁵⁰⁾ Ormis, L.: *Fašistická racionalisace výchovy*. »Tvorba«, 6, 21. 5. 1931, č. 20, s. 314 až 315; 28. 5. 1931, č. 21, s. 331—332; 4. 6. 1931, č. 22, s. 346—347.

⁵¹⁾ Tamtéž, s. 346.

intelektuály v čele ideového boje proti buržoazní ideologii. Jeho stati publikované v »Tvorbě« jsou cenným dokladem toho, že sledoval tehdejší sovětské filosofické diskuse. Snažil se tvůrčím způsobem aplikovat otázky marxistické dialektiky v našich podmínkách.⁵²⁾

Neří bez zajímavosti srovnat si v tomto případě Ormisovu recenzi s recenzí Příhodovy knihy »Racionalisace školství« v pedagogických časopisech.⁵³⁾ Je až zarážející, že většina recenzentů hledala pouze těsnou souvislost mezi obsahem výuky a mezi didaktickou i organizační formou, jíž je zprostředkován a objektivován. Bylo opomenuto uvést tuto souvislost do širší souvislosti se soudobou kulturní strukturou v Československu. A konečně recenzenti buď opomenuli nebo se neodvážili zhodnotit tohoto sociálního konsensu. Jedině recenzent v »Pedagogických rozhledech«, podepsaný šifrou H.,⁵⁴⁾ neviděl v Příhodově spisu problém vyhraněně pedagogický, ale uvědomil si také hledisko sociologické a filosofické. Napsal v závěru: »V systému dr. Příhody školská organizace přestává však býti otázkou úzce školskou a stává se otázkou sociální a obecně kulturní. Krásný tón o nahrazení bratrství duchovního bratrstvím hospodářským a opravdovou rovností všech v základních právech lidských, ozývající se hned v úvodní kapitole, zůstává ideovým základem celého plánu. Promyslíme-li dosah přestavby v tomto směru, pochopíme, že vrstvy sociálně výsadní a konservativní a reakční nemohou mítí kladný poměr k požadavkům reformy. To však znamená jen tím větší závazek pro ty, kteří tento kladný poměr mají nebo najdou.«⁵⁵⁾

Není možné zabývat se v rámci této stati podrobně oběma uvedenými hodnoceními a uvádět, v čem měli recenzenti pravdu a v čem se mýlili. Nebylo by to ostatně ani účelné. Všem našim odborným pracovníkům v pedagogice jsou známy diskuse z posledních let, jež prověřovaly a hodnotily význam V. Příhody v době první republiky. V časovém odstupu 36 let od 3. vydání »Racionalisace školství« řeší naše škola znovu některé problémy, které tehdy analyzoval V. Příhoda (např. diferenciacce žactva, zásada aktivity žáků při vyučování atd.). Jeho dílo si vynucuje vždy znovu zájem, je předmětem úvah a sporů. Pro hodnocení filosofického základu Příhodových spisů nemáme dosud spolehlivého východiska v marxisticky zpracovaných dějinách české filosofie z konce 19. století a ze začátku 20. století. Dnešní pedagogika zdůrazňuje — shodně s L. Ormisem — filosofické hledisko při řešení pedagogických problémů. Ale naopak Ormis nedocenil pedagogickou aktuálnost, která ve třicátých letech byla nejvýraznějším znakem Příhodovy knihy.

V roce 1932 byla v »Tvorbě« doporučena pracovníkům mezi proletářskými dětmi i dělnickým členům školních výborů knížka Ladislava Koubka »Socio-

⁵²⁾ Viz citovanou studii R. Stuny.

⁵³⁾ Hendrich, Josef: Václav Příhoda: *Racionalisace školství*. »Střední škola«, 11, 1931, s. 234—236.

Pátek, F.: *K Příhodově »Racionalisaci školství.«* »Věcné nauky«, 5, 1930—1931, s. 193 až 195.

Skořepa, M.: *Příhodova Racionalisace školství*. Školské reformy, 12, 1930—1931, s. 177—180.

V.: Václav Příhoda: *Racionalisace školství*. »Věstník pedagogický«, 9, 1931, s. 131 až 132.

⁵⁴⁾ Literatura. Václav Příhoda: *Racionalisace školství*. »Pedagogické rozhledy«, 41, 1931, s. 152—153.

⁵⁵⁾ Tamtéž, s. 153.

logický výzkum žactva měšťanských škol ve škol. roce 1929-30«, vydaná Říšským svazem učitelstva měšťanských škol rep. Čs. v Praze roku 1931 (109 s.)⁵⁶⁾ Z výsledků tohoto výzkumu jsou v recenzi uvedena závažná zjištění: Většina školních dětí trpí nyní hrozným stavem pracujících vrstev na tělesném i duševním vývoji. Nedostává se jim nejen školních pomůcek, ale také nutné výživy a vyhovujících bytů. Ochuzením obecních financí byla i dosavadní dobrovolná péče obcí téměř znemožněna v době, kdy bída je hromadným jevem. Plánované školské reformy a návrhy učebních osnov nevyřeší základní otázku: zvýšení sociální úrovně pracujících vrstev a jejich dětí. Autor knihy zdůraznil, že měšťanská škola je školou dětí dělníků, maloročníků a nižší kategorie zaměstnanců. Děti zámožnějších a zámožných vrstev plní střední školy. Recenzent (s největší pravděpodobností Josef Haken) navázal na hlavní smysl uvedené publikace a vysvětlil, že úsporná opatření, navržená sociálně demokratickým ministrem školství a národní osvěty dr. Dérerem, jsou opatření protilidová a protidělnická, neboť podřívají nejen rozvoj, ale přímo existenci měšťanských škol.

Hodnocení Koubkovy publikace v »Tvorbě« se v podstatě shoduje s odborným posudkem v pedagogickém tisku.⁵⁷⁾ Recenzent se také neomezil pouze na přehled výsledků výzkumu, ale zdůraznil jeho podněcovací význam: »Na základě jeho statisticky ověřených číselných průkazů se měšťanská škola s dětmi ochuzenými psychicky, fyziologicky i sociálně musí nyní státi středem pozornosti školních úřadů. Kniha sama je svým průkazným materiálem tak důležitá, že se školští a sociální pracovníci bez ní neobejdou.«⁵⁸⁾

Uvedené doklady jistě přesvědčivě naznačují, že ročníky »Tvorby« z let 1925—1938 představují dnes pozoruhodný dokumentární materiál i pro bližší poznání stavu školství, výchovy a školské politiky za buržoazně demokratické Československé republiky. Protože jde o časopis, který má své význačné místo v levicovém a komunistickém tisku z meziválečného období, neměl by být opomenut v přípravných pracích k dějinám české pedagogiky. Stejně je možno využít ho při zpracovávání dějin českého a slovenského učitelstva, jež zajišťuje zvláštní sekce při ústředním výboru Odborového svazu pracovníků školství, vědy a kultury.

ЯРОСЛАВА НЕМЕЧКОВА

ЖУРНАЛ «ТВОРБА» ОТ 1925—1938 ГГ.,

как ценный источник материалов для истории чешской педагогики

Журнал «Творба» издавался в качестве года издателем была Коммунистическая партия Чехословакии. Главным редактором доведческого еженедельника. Начиная с 1928 1938 года был Юлиус Фучик. Этот журнал

⁵⁶⁾ Н.: *Či jest měšťanská škola.* »Tvorba«, 7, 8. 9. 1932, č. 36, s. 574.

⁵⁷⁾ Nový, Vilém: Lad. Koubek: *Sociologický výzkum žactva měšťanských škol.* »Pedagogické rozhledy«, 42, 1932, s. 221—222.

⁵⁸⁾ Tamtéž, s. 222.

сыграл значительную роль в деле пропаганды политики Коммунистической партии и ее научного мировоззрения, в частности, при внедрении ее культурно-политической линии.

Различные отрасли науки и искусства (как напр., философия, история литературы) используют в последнее время материалы, опубликованные в «Творбе» и затрагивающие сферу их интересов. Однако до настоящего времени еще не были использованы статьи и сообщения, касающиеся вопросов воспитания и школьного дела в Чехословакии, Советском Союзе и в других странах и свидетельствующие о тесной связи между педагогикой и политикой. Автор статьи составила библиографию этих материалов, направив в очерке свое внимание только на историю

чешской педагогики. Упомянутый очерк призван содействовать познанию процесса развития марксистского мышления в области педагогики в период буржуазной республики. Соответственные статьи разбиты по своей тематике на следующие группы: чешское и словацкое школьное дело, учителя, воспитание детей пролетариев, рецензии оригинальной чешской педагогической литературы.

Поскольку журнал «Творба» занимает выдающееся место в левой и коммунистической печати в период между 1-ой и 2-ой мировой война-ми, его педагогические статьи могут служить пособием для предварительных работ по истории чешской педагогики и при разработке истории чешского и словацкого учительства.

JAROSLAVA NĚMEČKOVÁ

THE PERIODICAL »TVORBA« FROM 1925 TO 1938 as a Valuable Source of Materials for the History of Czech Pedagogy

The periodical »Tvorba« appeared as a weekly for literature, politics and the fine arts. From 1928 it was owned by the Communist Party of Czechoslovakia. Until 1938 its editor-in-chief was Julius Fučík. This periodical played a significant part in promoting the Communist Party's policy and its world scientific outlook, especially in furthering its cultural policy.

Various fields of science and art (e. g. philosophy, literary history) have in recent years been making use of the »Tvorba« articles dealing with topics they are interested in. However, the articles and reports that have not been made use of so far are those dealing with questions of education and schools in Czechoslovakia, the Soviet Union and other states, which illustrate the close relationship between pedagogy and politics. That is why the

author has compiled their bibliography. In her study she has focused her attention on the history of Czech pedagogy. Her study of materials aims at contributing to the knowledge of how Marxist thinking in pedagogy developed in the bourgeois republic. The respective articles are divided according to the topics they deal with into the following groups: Czech and Slovak education, teachers, education of proletarian children, reviews of original Czech pedagogical literature.

As the periodical »Tvorba« holds a prominent place in left-wing and Communist press in the period between the two world wars, its pedagogical articles can be of use in the preparatory work on the history of Czech pedagogy and in collecting materials for the history of the Czech and Slovak teaching profession.